

MAP THE SYSTEM

Shrnutí projektu

Univerzita Karlova

Dmytro Erdeli

2023

Obsah

I. Úvod

Objekt výzkumu

Definice problému

Metodologie a pramene

Dosavadní zpracování tématu

II. Challenge landscape

Timeline vztahů mezi EU a Albánií

Iceberg model

Challenge landscape map and gap maps

III. Solutions landscape

Stávající řešení

Solution 5R framework

IV. Závěr

Lessons learned

I. Úvod

Objekt výzkumu

Navzdory dialektické povaze tématu je pro nás hlavním objektem zájmu Albánie. Jestliže v případě Evropské unie máme široké znalosti a aktivní diskusi, pak s Albánií je vše složitější. Mluvíme o málo známé zemi a málo prozkoumané společnosti. Abychom pochopili tento objekt-fenomén, je nutné vynést na povrch mnoho základních i skrytých dat.

Zeměpisná poloha Albánie

Albánie je postkomunistická rozvojová země nacházející se na západním Balkáně. Jedná se o unitární parlamentní republiku. Základní údaje o zemi vypadají takto:

Rozloha: 28,748 km²

Populace (2020): 2,793,592

HDP na osobu (2022): \$17.858 (85 místo ve světě)

Náboženství: Islám (59%), Křesťanství (17%), Jiné (24%)

Albánie má i přes relativně stabilní vývoj v posledních desetiletích mnoho vnitřních problémů, složité historické pozadí a „bezalternativní“ budoucnost. Vektor vstupu do Evropské unie (dále EU) je v zemi považován za politický a národní [konsensus](#). EU je klíčovým referenčním bodem pro albánskou zahraniční

politiku. Vzhledem k tomu, že mezi těmito dvěma politickými objekty probíhá integrační proces, jde také o vnitřní transformaci Albánie v souladu s požadavky unie. Přístupový proces se **řídí Kodaňskými kritérii**: politika (právní stát, lidská práva, institucionální stabilita.), ekonomie (tržní ekonomika a konkurenceschopnost), Acquis communautaire (závazky a účast na životě unie).

EU je nadnárodní politická a ekonomická organizace. V současné době se skládá z 27 států, mnoha zákonodárných a výkonných institucí. I přes svou monumentalitu je to také složitý organismus, ve kterém jsou neshody, limity, krize.

Definice problému

Problém, který budeme v této práci analyzovat, je založen na kolizi dvou systémů v procesu jejich integrace. Hovoříme o procesu vstupu Albánie do EU a její **stagnaci**. Tato analýza je poněkud asymetrická a zaměřuje se spíše na Albánii. Právě tato strana je žadatelem, který potřebuje hlubší transformaci a přizpůsobení se podmínkám. Je důležité, že stále zobrazujeme systém bilaterálního charakteru. Ale nehledáme detailní obrázek každého zvlášť. **Cílem** je identifikace zásadních problémů, které vyplouvají na povrch při interakci dvou systémů a brání postupu jejich integrace.

Metodologie a pramene

Projekt se opírá o tři hlavní typy zdrojů: vědecké, žurnalistické a grafické. Mezi vědecké zdroje patří knihy, studie, články. Tento typ zdroje slouží jako věcný a kontextový základ práce. Žurnalistické zdroje se týkají především aktuální doby. Pomáhají identifikovat stav tématu a krátkodobé trendy. Zdrojem klíčových oficiálních dat jsou webové stránky albánských institucí a EU. Grafické prameny doplňují obraz tématu. Mohou to být srovnávací diagramy, memy, mapy.

Výzkum je založen na několika metodikách. Hlavní z nich je strukturální analýza (sociologická metoda). Díky ní systematizujeme množství dat do organizovaných hierarchických klastrů, které jsou snadno vizualizovatelné. Následující metodika je historická. Zahrnuje retrospektivní, srovnávací, typologickou a sondovou metodu. Jejich využití slouží ke zpracování historických procesů a souvislostí. Samostatnou metodikou jsou System thinking tool, jako Iceberg model. Syntézou a grafickým shrnutím projektu je [Challenge landscape map](#).

Dosavadní zpracování tématu

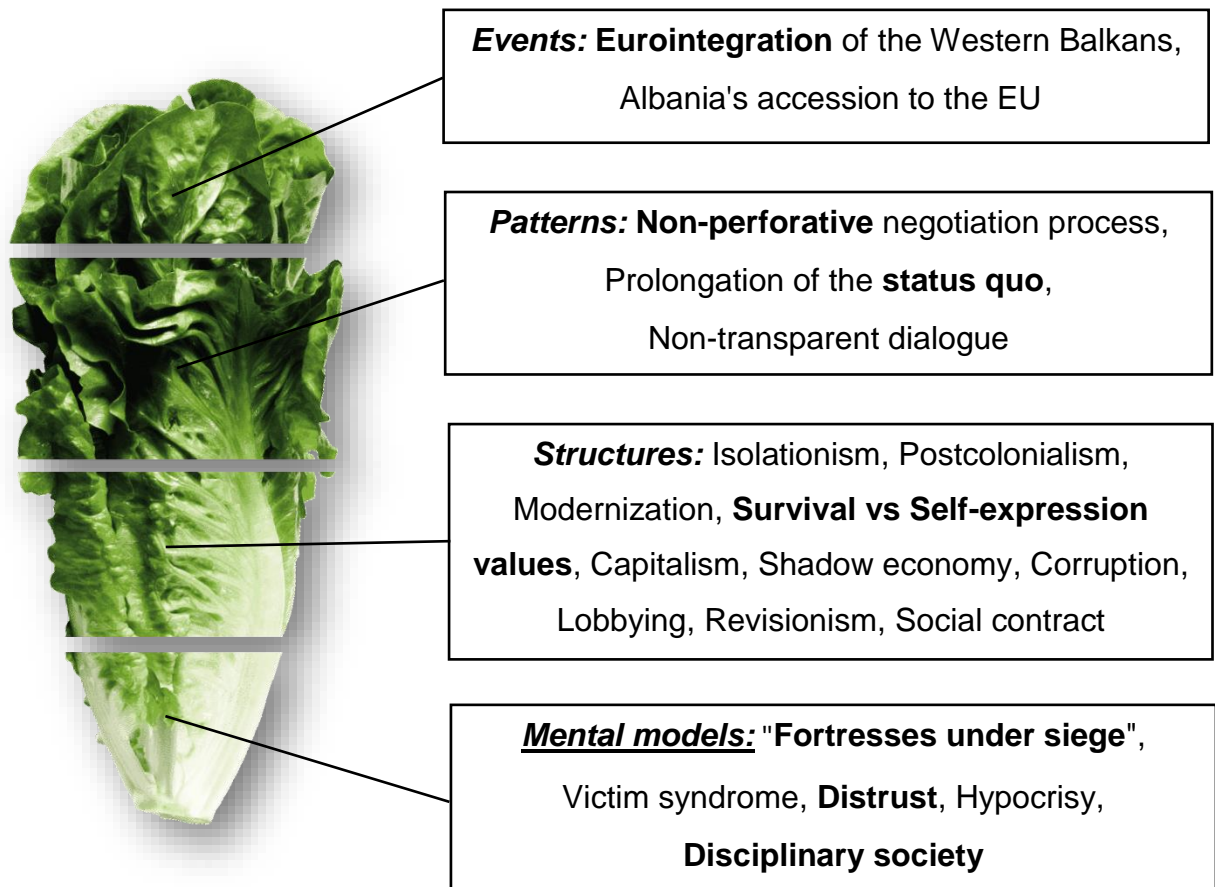
Otázka vstupu Albánie do EU, zejména z albánského pohledu, není dostatečně prozkoumána. Tomuto tématu bylo věnováno několik vědeckých prací. Nejlepší z nich jsou [studia](#) od Darjela Sina a [článek](#) Oleny Skrypnyk. Spojuje je však jeden problém – popisnost. Téměř žádný výzkum si neklade za cíl hledat komplex problémů a jejich řešení. Z pohledu Evropské unie existuje mnohem více výzkumů, ale také jim chybí pragmatismus a hledání řešení. Jako příklad hodnocení evropské integrace Albánie stojí za zmínku [práce](#) Gorana Miladinova o rozvoji kandidátských zemí EU. Na současnou situaci ohledně vstupu Albánie do EU aktivně upozorňují zpravodajské weby [Balkan Insight](#) a [Euractiv](#), který má stálou autorku pro Albánii – Alice Taylor. Součástí výzkumu z naší strany je i sledování informačního prostoru Albánie v médiích v posledních měsících.

II. Challenge landscape

Timeline vztahů mezi EU a Albánií

- 1991 Albánie navázala diplomatické styky s EU
- 2003 Summit EU v Soluni, Albánie [oficiálně](#) uznána Evropskou unií jako potenciální kandidátská země
- 2009 Stabilizační a asociační dohoda (Vznik Rady stabilizace a přidružení EU-Albánie. K březnu 2023 se uskutečnilo 12 zasedání Rady.)
- 2010 Bezvízový režim
- 2014 Albánie [získala](#) status kandidátské země
- 2018 Evropská komise doporučila Radě EU, aby rozhodla o zahájení přístupových jednání s Albánií
- 2019 Evropská komise doporučila okamžité zahájení přístupových jednání pro Albánii
- 25. března 2020 rozhodla Rada EU o zahájení jednání o členství s Albánskou republikou
- 26. března 2020 [schválila](#) Evropská rada rozhodnutí Rady EU zahájit jednání s Albánií
- 19. července 2022 první mezivládní přístupová konference EU s Albánií, zahájení procesu Screening.

Iceberg model

Stagnace procesu integrace Albánie do EU má povrchní i hluboké důvody. S pomocí modelu Iceberg půjdeme od samotných událostí, přes vzorce chování a struktury až k mentálním modelům.

Events: Události a procesy, které již řadu let plují na povrchu, jsou **vstup Albánie do EU jako státu a evropská integrace Albánie jako součásti západního Balkánu**. Na této úrovni se již objevují potíže. Západní Balkán je soubor národních států (Srbsko, Severní Makedonie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Kosovo), mezi nimiž jsou napjaté vztahy. Pro EU je to jeden strategický prostor, kde neexistuje žádný politický subjekt hodný bilaterálních vztahů. Proto evropská integrace regionu probíhá kolektivně, co je samo o sobě problém v tomto křehkém a pestrém týmu.

Patterns: Proces, který sledujeme, probíhá již dvě desetiletí. Máme tedy materiál pro sledování chování v čase. Timeline vztahů mezi EU a Albánií ukazuje, že „romantické období“ komplementárních prohlášení již pominulo. Události posledních 5 let ukazují, že proces vstupu Albánie do EU se začal prodlužovat. Albánie uvízla v **status quo**, kdy je země v politické a ekonomické (třetina Albánců má pobytové oprávnění ve státech EU) sféře vlivu EU, ve struktuře NATO, ale prakticky nesměruje ke členství. Pohyb tu nepopíratelně je, ale je tak pomalý, že připomíná **chůzi po spirále**, nikoli po přímce. Zaseknutí procesu vytváří stále větší tlak na obě strany a vyvolává ostřejší vzájemnou kritiku. Na druhou stranu pokračující výmluvná prohlášení a podání rukou na tiskových konferencích jsou v rozporu se skutečnou vzájemnou důvěrou a **otevřeným dialogem**. Slova neodpovídají činům a dříve používaný přístup v daném momente již přestává přinášet výsledky.

Structures: Vstup Albánie do EU není pouze politickým rozhodnutím. Jedná se o složitý proces, který zasahuje téměř všechny oblasti života. Nejde jen o zemi, ale o společnost s jejím způsobem života. Nejen o číslech HDP, ale o ekonomické kultuře. Nejen o právním režimu, ale i o jeho souladu se **společenskou smlouvou**. Míst, kde EU a Albánie nejsou kompatibilní, je skutečně mnoho. Hovoříme o různé historické genezi a zkušenostech těchto společností.

Zakládající země EU měly na kontinentu obtížnou, ale pokrokovou a vedoucí roli. Albánie strávila většinu své historie ve stavu **kolonie**. Zatímco vyspělé evropské země mohly svým občanům poskytnout **bezpečnost** a právní záruky, Albánci se zpravidla mohli spolehnout pouze na svou **komunitu** a zvykové právo (**Kanun**). Během dvou světových válek byl mladý albánský stát opakovaně okupován. Když se s nástupem studené války dostal k moci komunistický režim, traumatická historická zkušenost přivedla Albánii k nejtěžšímu **izolacionismu**. Sociologická kulturní [mapa](#) Inglehart-Welzel nejpřesněji charakterizuje stav společností. Skládá se ze dvou škal: vertikální sahá od tradičních k sekulárním

hodnotám a horizontální vede od hodnot přežití k hodnotám sebevyjádření. Albánie je tedy roku 2023 stále v levém dolním rohu a tíhne k hodnotám **přežití**, na úrovni islámských afrických států. Podobně je tomu u příklonů k **tradičním** hodnotám, i když se země **postupně sekularizuje**.

S globalizací a nastolením kapitalismu jako dominantního ekonomického modelu nastala pro malé státy jako Albánie obtížná éra. Vstup do velkého politického a ekonomického bloku je pro zemi jedinou reálnou cestou k lepší budoucnosti. Alespoň většina společnosti a politiků v Albánii je si tím jistá. Sociologický výzkum Průzkum světových hodnot v letech 2017-2022 [ukázal](#), že míra důvěry v EU jako organizaci v Albánii je nejvyšší v Evropě (26 % rozhodně důvěřuje, 44 % důvěřuje relativně). Taková důvěra neexistuje v žádném státě EU. To ukazuje na konsolidovaný vektor albánské společnosti, ale i na její inklinace k vnějšímu **paternalismu**. V zemi téměř neexistuje taková důvěra v žádné místní [instituce](#) a dokonce ani v [spoluobčanů](#), což mluví o komunitarismu a kvazianarchistické společenské smlouvě. Tato roztržitost dělá z Albánie tranzitní zónu pro **korupci** ([podplácení](#)), **mafii** („Balkánská drogová cesta“, obchod s lidmi) a nastolení stínové ekonomiky s lokálním [klientelistickým](#) charakterem. To vše je o zemi známo a je obklopeno stereotypy. Například kouření marihuany a obchodování s orgány je běžný vtipný gag o Albánii v kultuře [memů](#). Pro EU s jejich pragmatickými hodnotami a ekonomickými zájmy je tato země stále nespolehlivým partnerem.

Mental models: Všechny výše uvedené jevy se nakonec opírají o hluboce zakořeněné psychologické postoje. Ty organicky vyplývají z kontextu, který jsme analyzovali. V případě Albánie je ústředním mentálním modelem obraz „pevnosti v obležení“, která je určena [historicky](#) a [geograficky](#). Toto je podmíněný název pro souhrn kolektivních významů a obrazů. Zahrnuje jak koloniální minulost, tak poválečný izolacionismus a sociální **marginalizaci** Albánců v Evropě. Z tohoto modelu vychází **nedůvěra** a skepse. Stejně jako „**syndrom oběti**“ běžný v

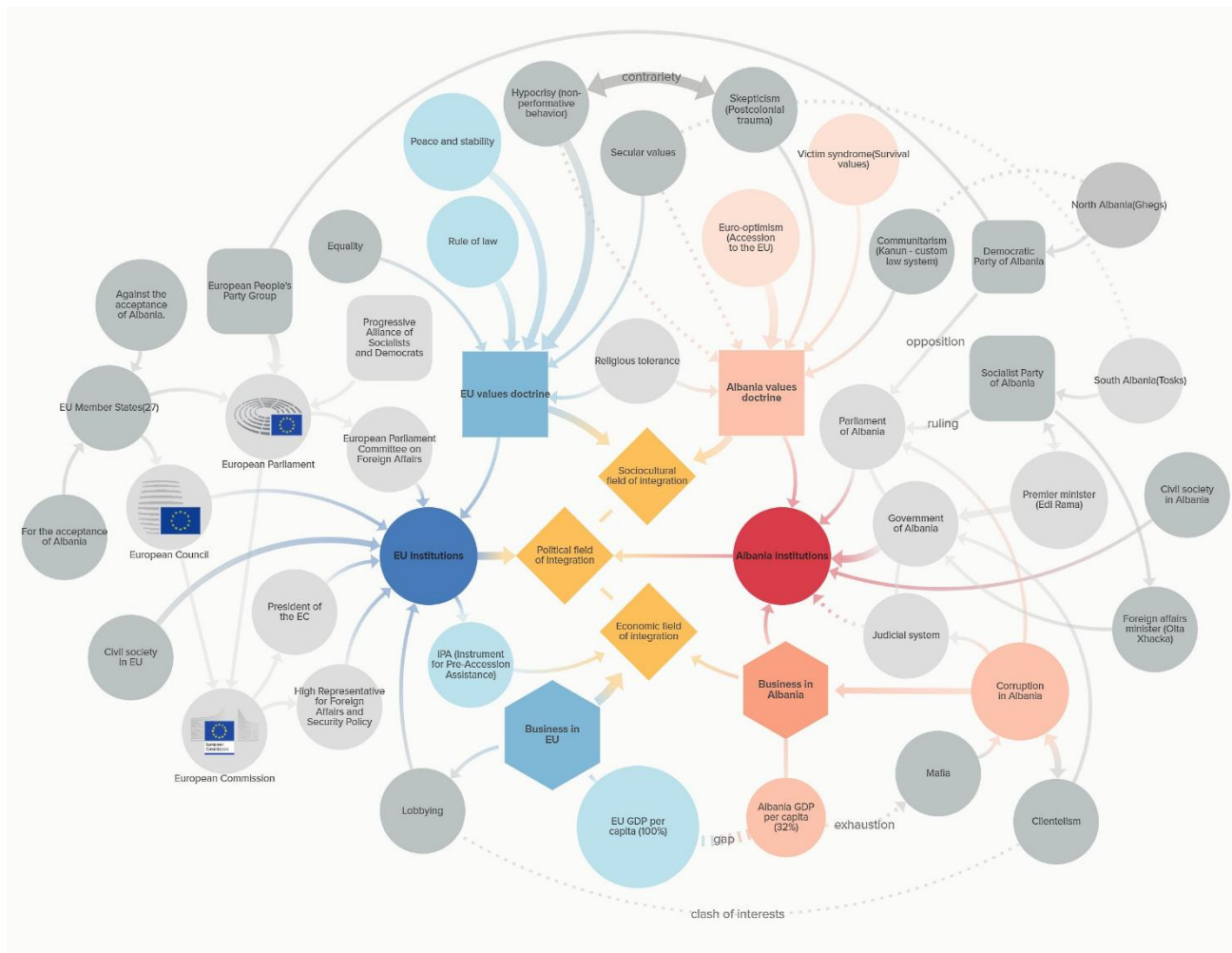
balkánských společnostech. Je to historicky podmíněný jev. Spočívá v romantizaci boje, utrpení, fatalismu. Ale také pochybnosti o sobě a schopnost racionálně řešit nahromaděné problémy. **Revizionismus** vstupuje do hry jako nástroj pro revizi „nespravedlivé historie“ a snadné řešení všech problémů. Velmi to děsí Západ, který tíhne ke **stabilitě a míru**. Zdá se, že albánská společnost plně nepochopila sama sebe, svou hodnotu, a proto se ještě nestala **subjektem** v očích mezinárodního společenství.

Na tomto pozadí není divu, proč je pro západoevropskou kulturu tak těžké porozumět této balkánské (a nejenom) periférii. Již několik staletí leží v srdci západní společnosti, i když nejen v ní, model **disciplinární společnosti**. Jedná se o mechanismus kontroly uvnitř jednotlivce, který přišel s potřebou tužší společenské organizace během modernizace. S industrializací, urbanizací, tržní ekonomikou prošla západní společnost kvalitativně jinou cestou. Vznikla tak silnější společenská smlouva, která byla založena především na odpovědnosti a povinnostech a teprve poté na právech. Taková společnost je schopna lépe fungovat a tvořit. Postupně přes **konflikty** a vnější faktory dospěla západní Evropa k nutnosti integrace a vytvořila si k tomu hodnotovou doktrínu. Byl postaven na komunikaci a spolupráci, na rovnosti a právním státu. Ale **pragmatismus**, i když není deklarován, je stále ústřední myšlenkou Západu. EU jako organizace chrání své vlastní zájmy a provádí strategickou kalkulaci, což je normální. Problém nastává, když se deklarovaná doktrína a chladná kalkulace rozcházejí. Pak je to **pokrytectví**. Obraz Doriana Graye – tak se dá nazvat tento mentální model.

Suma sumárum, je třeba mít na paměti, že mentální model je konvenční označení. Prvky těchto jevů, které jsme pojmenovali pro Albánii, lze zjevně nalézt v západní Evropě a naopak. Účelem toho bylo ukázat, proč si tyto systémy navzájem zcela nerozumí. Střet dvou odlišných mentalit je problematický, ale zároveň ukazuje oběma stranám jejich slabiny a společné problémy. Albánie potřebuje získat sebevědomí a převzít odpovědnost za svou společnost a zemi.

Západ udělají dobře, když odhodí masky a nebudou se bát vypadat jako „zlí hoši“ tím, že budou předkládat své přísné požadavky a upřímná hodnocení.

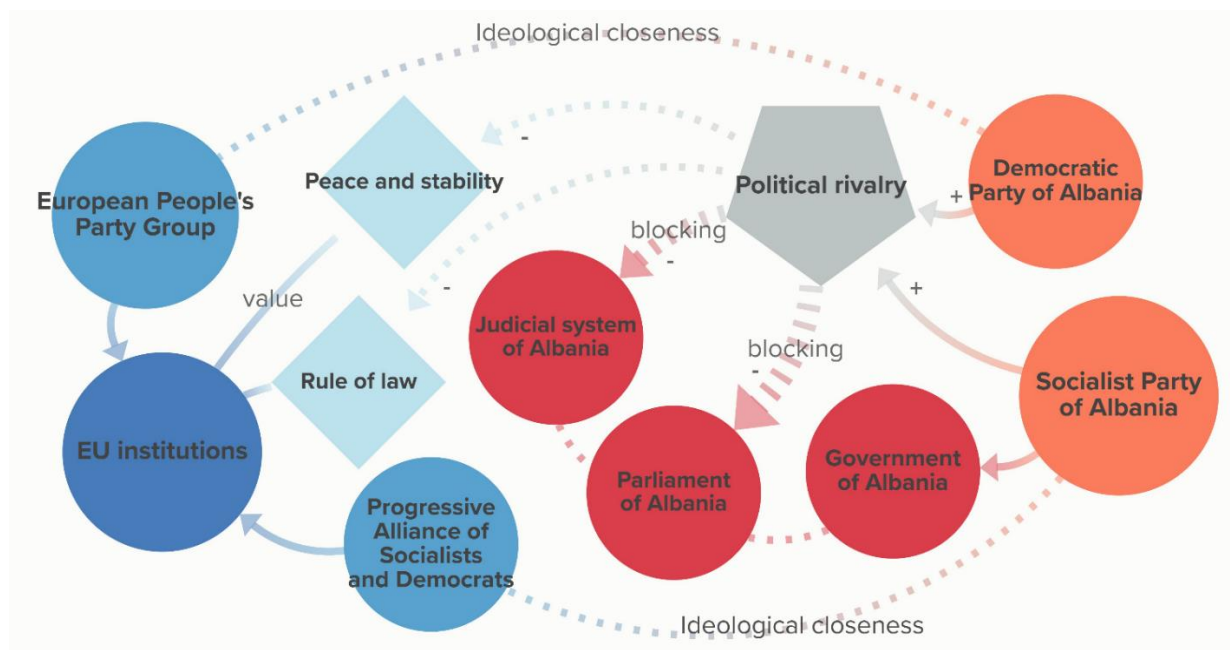
Challenge landscape map and gap maps

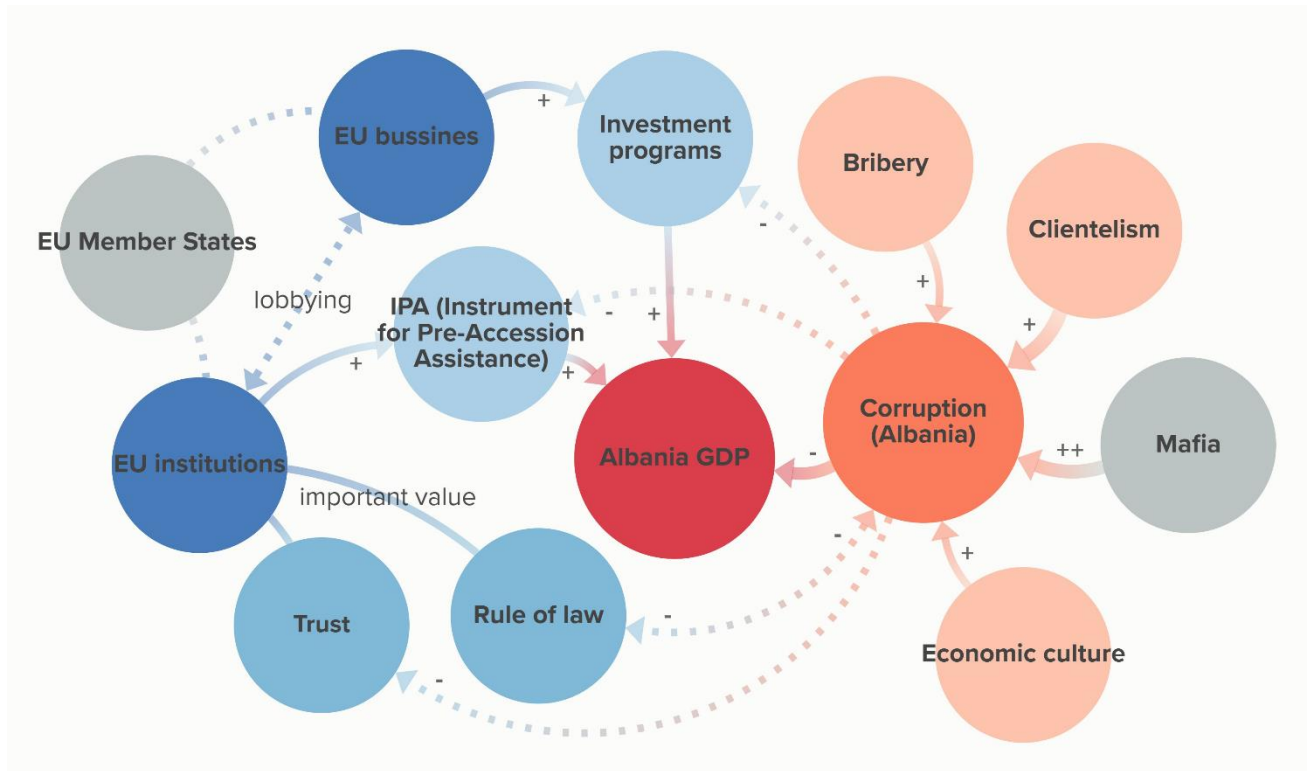
Challenge lanscape map, on [Kumu](#)

Mapa má cíl znázornit **esenciální** jevy při integraci Albánie do EU. Pro strukturování je celý proces integrace rozdělen do tří oblastí: politické, ekonomické a sociokulturní. Politické pole je nejviditelnější a součet dalších faktorů se v něm sbíhá. Mapa přehledně ukazuje nejproblematictější body. Jde například o **nerovnoměrnost** směny při **ekonomické** integraci. Albánie nemá co nabídnout a je daleko za průměrným příjmem v EU. Vzhledem k taktice **realpolitik**, kterou Západní Evropa často používá, jde o argumentovaný

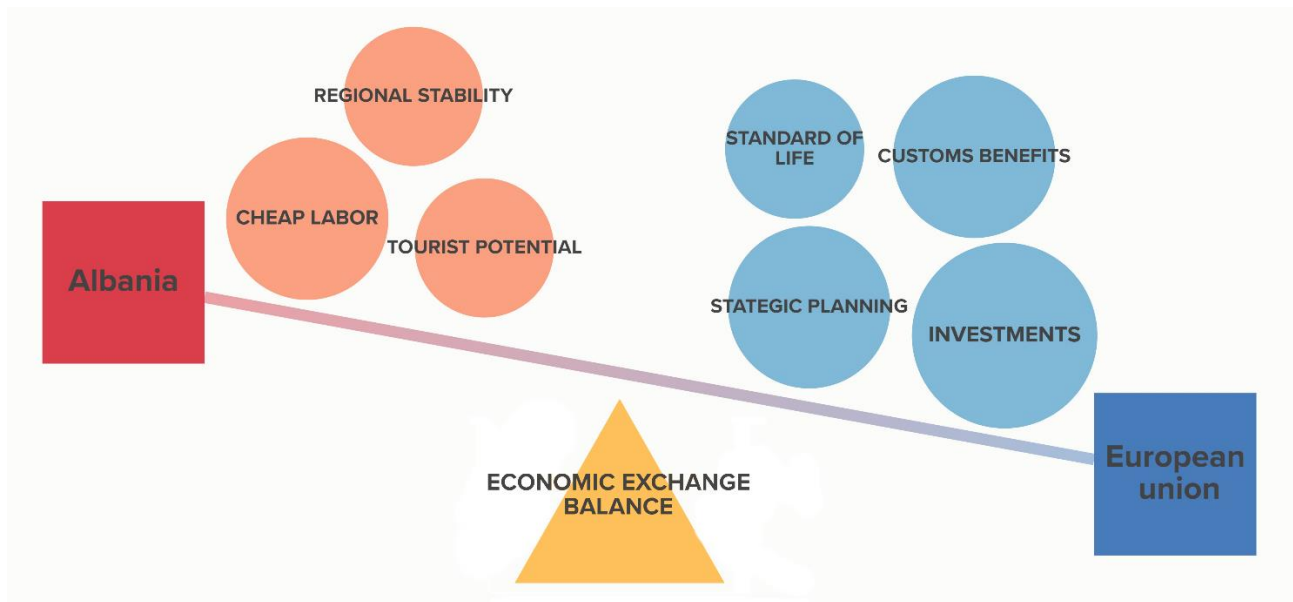
dlouhodobý problém. **Korupce** a kriminalita jsou faktory, které brzdí změny v této oblasti. Ze sociokulturního hlediska jsou hlavními problémy vzájemná **nedůvěra** a pokrytectví. Na druhou stranu náboženská tolerance obě strany spojuje. V Albánii hraje důležitou roli **rozdělení** země na modernizovanější jih (kde převládá etnolingvistická skupina Tosků) a tradičnější sever (skupina Ghegů). Na tomto rozdělení jsou často postaveny volební preference a hodnoty. V Albánii také dominují dvě politické strany, socialistická a demokratická. Socialisté jsou u moci, ačkoli obě strany jsou **proevropské** a přidružené ke stranám Evropského parlamentu. Politické vnitřní boje v Albánii však **blokují** soudnictví a rychlost reforem. Pro EU je dilema institucionální struktura a její **limity**. Jde také o **hranice růstu** EU jako systému. Mnoho z 27 států má svou vlastní vizi a nedojde ke konsenzu v kontroverzní otázce přijetí Albánie. Základní hodnoty EU jsou v rozporu s některými tradičními jevy v Albánii. Je třeba zdůraznit **corruption gap**, **blocked institutions gap** a pragmatičtější **economic exchange balance gap**. V každém případě jsou nutné jak transformace v EU, tak aktivní **komunikace** mezi Albánií a zeměmi EU. Ke všemu ještě stojí za to přidat ekonomický **lobbying** soukromého sektoru.

Blocked institutions gap, on [Kumu](#)

Corruption gap, on [Kumu](#)

Economic exchange balance gap

III. Solutions landscape

Stávající řešení

Z politického hlediska cílené řešení problémů kandidátů na vstup do EU se uskutečňuje v rámci programu **Nástroj předvstupní pomoci**(IPA), který funguje od roku 2007. Albánie z této pomoci získala mírné zdroje (asi 100 milionů eur [ročně](#)), ale ty byly zaměřeny především na bezpečnost, migraci a zlepšení základní infrastruktury. Klíčovou institucí pro evropskou integraci v Albánii je [Europe House](#) v Tiraně financovaný EU. Dohlíží na projekty v různých oblastech civilního sektoru a propagace idejí unie v Albánii. Je třeba poznamenat, že takové modely řešení dobře fungují v liberálnějším prostředí hlavního města Tirany, ale **nepronikají** do hluboké společnosti, zejména v provinciích.

Summity jako nadnárodní platformy obvykle jsou rozhodujícími body v procesu evropské integrace, kde se hodnotí pokrok kandidátů a činí se následná rozhodnutí. Například 6. prosince 2022 se v Tiraně [konal](#) první summit EU-západní Balkán v Albánii. V rámci těchto předvstupních programů a jednání proběhla poněkud suchá byrokratická [analýza](#) situace. Hodnocení postupu uchazeče se provádí v mnoha oblastech. V některých Albánie uspěje, ale celý proces velmi závisí na konsolidované práci parlamentu, soudnictví a úřadů. Jak jsme již uvedli, jsou s tím problémy. Mnoho dosavadních kroků proto nepřineslo očekávaný efekt. Totéž lze říci o mezivládních [setkáních](#) mezi Albánií a EU. Podporují spíše politický vektor pro integraci a plnění podmínek. Albánská společnost z velké části je od těchto vznešených rozhovorů vzdálena a nadále žije v místní sociální realitě se svými hodnotami a potřebami. Propast mezi **jednorázovými** demonstrativními událostmi a **každodenním životem** albánské společnosti je hlavním nedostatkem současných řešení.

Solution 5R framework

Abychom vytvořili cestu řešení, přeformátovali jsme model 5R framework na lineární 5R solution framework. Oba tyto nástroje slouží k změně vize a přístupu k problému. 5R solution framework však není model, ale unitární postup pro revizi status quo. Tvoří následující položky:

- **Reframe**

Uchopení statusu quo systému a vsazení ho do nového rámce. Přehodnocení rolí (slabé/silné) a jejich přenesení na jinou úroveň (jedinečnost zkušeností, rovnocennost).

- **Refocus**

Soustředění se na něco je prvním krokem ke změně přístupu. Je třeba přesunout pozornost ze slepých uliček k požadovaným výsledkům a prioritám pro každou stranu, aby se oživil zájem o postup vpřed. Pokud je výměna nerovná, měla by právě „slabší“ strana projevit tvůrčí iniciativu, přicházet s návrhy. Při absenci materiálního zdroje najít nebo vytvořit nehmotný.

- **Re-tool**

Vůle ke změně musí být podpořena akvizicí přizpůsobených nástrojů a strategií oběma stranami komunikace. Může dojít ke změně formátu summitu na neformální výjezdní bilaterální jednání. Politické frakce v Evropském parlamentu lze využít ke zmírnění politického nepřátelství mezi albánskými stranami, které blokují práci institucí v Albánii. Programy zaměřené na albánskou společnost by měly být blízké jejím problémům a decentralizované po celé zemi, aby prolomit zed' nedůvěry atd.

- **Re-energize**

Po změně metodiky musí následovat impulz, který aktivuje proces, zapojí strany do interakce a odstraní překážky. Například změna místa pro komunikaci, s více emocionálními zkušenostmi.

- **Renew**

Aktualizace systému musí být udržovány dlouhodobě, aby byla zachována přizpůsobivost a zdokonalení přístupů. Úsilí o změnu by nemělo být jednorázovou událostí, ale trvalým hlubokým procesem. Platforma nebo kanál pro neustále monitorování a komunikaci může být optimálním nápadem.

IV. Závěr

Lessons learned

V důsledku můžeme říci, že v otázce vstupu Albánie do EU existují dva typy problémů. Prvním jsou dlouhodobé problémy jako ekonomická zaostalost, kultivace vzdělanosti atd. Tyto body nelze řešit okamžitě a nezávisí pouze na politické vůli. Existuje však jiný typ problému, který se řeší politickou vůlí a porozuměním. Tyto body jsou založeny na mezilidské interakci. Strany dialogu by měly být co nejupřímnější. V ideálním případě by se příští setkání vysokých představitelů EU a Albánie mělo konat v útulné kavárně s výhledem na hory nad šálkem albánské kávy Raki. A u tohoto stolu se musíte rozhodnout. Chce si Albánie hrát na revizionismus a oligarchii, nebo je připravena převzít odpovědnost jako politický subjekt a stát se dirigentem stability regionu? Protože to je nejvážnější argument pro EU. Jsou politici v Albánii připraveni dospět ke konsenzu o odblokování institucí a soudů? Nikdo přece nechce investovat do bezedné jámy, kde se kradou veřejné i soukromé zdroje. A pokud potom jsou klíčoví hráči v EU připraveni prosazovat přistoupení Albánie, proč se neseťkat s odpůrci přistoupení a také s nimi neprobrat neshody? Po tak napjatém, ale produktivním dialogu se představitelé Albánie a EU musí přesunout z kavárny do nejbližší vesnice nebo města a promluvit si přímo s lidmi (focus groups). Taková zkušenost by pomohla smazat neviditelnou bariéru oddělující všechny tyto zainteresované strany. Zní to banálně, ale musíte to nejprve vyzkoušet, abyste se ujistili. Nakonec rozhodnutí nedělají instituce nebo staty, ale živí lidé.